

Kritik mot lagmannen vid en tingsrätt för att i en brottmålsdom ha tagit in fotografier på den tilltalade och i en annan dom fotografier på målsäganden

Beslutet i korthet: JO har granskat utformningen av två brottmålsdomar. I den ena domen har tingsrätten bl.a. infogat en närbild på den tilltalade. I den andra domen har tingsrätten tagit in fotografier på målsäganden och hennes hem. Båda domarna innehåller även en mängd andra bilder, t.ex. av påstådda brottsverktyg och blodspår.

JO konstaterar att fotografier av en person som tas in i en brottmålsdom blir omedelbart tillgängliga för alla som tar del av domen och innebär att domstolen bidrar till att sprida fotografierna vidare. Enligt JO ska en domstol inte medverka till spridningen av bilder som kan äventyra den enskildes rätt till integritet och skydd för privatlivet. Hon är mycket kritisk till att fotografierna på den tilltalade och målsäganden samt de från målsägandens hem tagits in i de granskade domarna och anser att tingsrätten mer omsorgsfullt borde ha övervägt om det med hänsyn till deras integritet var försvarligt att göra det. Tingsrättens lagman var ansvarig för utformningen av domarna och kritiseras.

I beslutet resonerar JO kring de överväganden som en domare bör göra innan fotografier och andra illustrationer tas in i en brottmålsdom.

Bakgrund och initiativ

Under hösten 2021 meddelade Halmstads tingsrätt dom i ett brottmål. Genom domen dömdes AA för två mord och grov mordbrand m.m. AA hade enligt domen i allt väsentligt medgett de faktiska omständigheterna, bl.a. att han använt en kniv mot en av målsägandena och att han anlagt en eld utanför en lägenhet där denna och en annan målsägande befunnit sig. Han hade däremot invänt att han inte hade uppsåt till brott.

I domen redovisade tingsrätten åklagarens sakframställan. Redogörelsen inleddes med avsnittet ”Presentation av den tilltalade”, som innehöll en närbild på AA. I den fortsatta redogörelsen återgav tingsrätten utförligt vad åklagaren hade uppgett om bakgrunden till de åtalade gärningarna och händelseförloppet samt innehållet i delar av åklagarens skriftliga bevisning, däribland ytterligare 13 fotografier. Där fanns exempelvis en bild på en bil och på AA när han

påstods tanka en bensindunk vid en bensinstation samt två fotografier av en blodbesudlad kniv. Bland de övriga bilderna fanns bl.a. ett fotografi av en mycket kraftig brand och ett fotografi av flera nedbrunna byggnader, inklusive den byggnad där de två målsägandena hade befunnit sig vid angreppet och i vilken kvarlevorna från en av dem påträffades.

Jag beslutade den 29 oktober 2021 att ta upp frågan om domens utformning till utredning i ett särskilt ärende.

Senare samma höst meddelade tingsrätten en gemensam dom i två andra brottmål. Åklagaren hade yrkat att den tilltalade skulle dömas för grov kvinnofridskränkning, i andra hand grov fridskränkning, samt tre fall av grov misshandel. Flera av gärningarna skulle ha ägt rum i målsäganden BB:s hem. Tingsrätten dömde den tilltalade för samtliga gärningar, men gjorde en delvis annan bedömning än åklagaren i fråga om hur gärningarna skulle rubriceras.

Även i denna dom hade tingsrätten utförligt redovisat åklagarens sakframställan och i samband med det infogat ett flertal fotografier. I en av åtalspunkterna i fråga om grov misshandel påstod åklagaren att den tilltalade hade kastat ett cykelhjul mot målsäganden som träffat hennes bakhuvud. Tingsrättens redovisning av åklagarens sakframställan i denna del innehöll ett fotografi på BB som visade att hon hade blod i ansiktet, på halsen och bröstet samt på en delvis uppknäppt skjorta. Tingsrätten hade dessutom infogat två bilder som visade målsäganden och en polisassistent under en rekonstruktion av den påstådda händelsen. I bildtexten angavs polismannens namn. Där fanns vidare bl.a. en bild på ett cykelhjul och en som visade blodstänk på en vägg utanför målsägandens dörr.

I en annan åtalspunkt i fråga om grov misshandel påstod åklagaren att den tilltalade hade slagit målsäganden i huvudet med en gjutjärnspanna och skurit henne i kinden med en vass kant av pannan efter att den gått sönder. Tingsrättens redogörelse för åklagarens sakframställan i denna del innefattade två närbilder på målsägandens ansikte som visade en skada på hennes kind. Där fanns också en bild av en trasig gjutjärnspanna och en bild som sades vara tagen inne i målsägandens hem.

När det gällde åtalet för grov kvinnofridskränkning innehöll tingsrättens redovisning av åklagarens sakframställan ett flertal fotografier av interiörer från målsägandens hem och av hennes egendom som den tilltalade påstods ha förstört.

Jag beslutade den 26 november 2021 att ta upp utformningen även av denna dom till utredning.

Lagmannen CC hade varit ordförande vid båda huvudförhandlingarna och var alltså ansvarig för utformningen av respektive dom.

Utredning

Inledningsvis begärde JO att tingsrätten skulle yttra sig över utformningen av domen mot AA. Tingsrätten uppmanades att yttra sig över nödvändigheten och lämpligheten av att i domen ta in fotografier på AA och de övriga fotografier som förekom där. Tingsrätten skulle därvid redogöra för vilken relevans som fotografierna på AA hade haft för skuldfrågan och de övriga frågor som tingsrätten haft att pröva.

Tingsrätten skulle också lämna upplysningar om den offentlige försvararen höll en sakframställan och varför den i så fall inte presenterades i domen.

Det skulle framgå av yttrandet hur utformningen av domen förhöll sig till bl.a. kravet på saklighet och opartiskhet i 1 kap. 9 § regeringsformen, rättegångsbalkens krav på vad en brottmålsdom ska innehålla samt den enskildes rätt till skydd för privatlivet som kommer till uttryck i t.ex. brottsdatalogens bestämmelser om behandling av personuppgifter.

Efter det tillkommande initiativet begärde JO att tingsrätten skulle yttra sig över utformningen av domen där BB var målsägande. Den begäran avsåg i huvudsak samma frågor som den tidigare remissen. Därutöver fick tingsrätten tillfälle att beskriva i vilka situationer som det kan vara motiverat att i en brottmålsdom använda bilder som illustration, vilka hänsyn som därvid bör tas och om det finns anledning att göra skillnad mellan olika sorters bilder (exempelvis fotografier, kartor, urklipp från dokument).

Tingsrätten inkom med remissvar genom lagmannen CC. Yttrandena finns i sin helhet tillgängliga hos JO.

I remissvaret beträffande domen mot AA redogjorde tingsrätten inledningsvis för innehållet i 30 kap. 5 § rättegångsbalken och en lagkommentar till bestämmelsen. Därefter anförde tingsrätten följande:

Försvararen höll en kort sakframställan

Försvararen redovisade kort den tilltalades inställning och överlämnade till den tilltalade att under förhöret redogöra för det händelseförlopp som denne upplevt.

Jag kan nu i efterhand vidgå att det kan uppfattas som en brist ur ett processuellt rättviseperspektiv att inte redovisa försvararens sakframställan. Det är dock mycket vanligt att det i brottmålsdomar endast redogörs för åklagarens sakframställan. En förklaring kan vara att det är åklagaren och målsäganden som har bevisbördan.

Lämpligheten och nödvändigheten att ta in fotografier i domen

Fotografiet på den tilltalade

Inledningsvis vill jag anmärka att fotografierna redovisas under domens avsnitt Åklagarens sakframställan.

Den tilltalade var åtalad och är dömd för mord vid två tillfällen, grov mordbrand, förberedelse till grov misshandel samt skadegörelse. Målet, som var massmedialt och väckte stort allmänintresse, avhandlades under sex huvudförhandlingsdagar.

I anslutning till åtalen begärde 23 målsäganden skadestånd och vid huvudförhandlingen beslutade tingsrätten att avskilja flera skadeståndsyrkanden, varav ett på drygt 15 miljoner kronor, för att prövas i den för tvistemål stadgade ordningen.

När målet handlades i tingsrätten rådde pandemi och tingsrätten hade i enlighet med meddelade riktlinjer av Folkhälsomyndigheten begränsat antalet åhörare till förhandlingsdagarna. Två av åhörarplatserna var reserverade för allmänheten. Tingsrätten har inte möjlighet att koppla upp sig i en sidosal eller på annat sätt öka antalet åhörarplatser.

De mördades anhöriga är bosatta i [*andra länder, JO:s anm.*]. För att minska kostnaderna för att föra bevis i skadeståndsdelen hördes inte samtliga anhöriga som begärde skadestånd på grund av sveda och värk. De hade, som jag förstätt det, utsett talesmän för de närmst anhöriga. Barnen och övriga anhöriga till de två mördade, har alltså inte sett sin anhöriges/faders baneman eller gärningsmannen.

De flesta av de övriga målsägandena har inte heller varit personligen närvarande.

Den tilltalade upplevdes under huvudförhandlingen som trygg. Han visade ingen ånger utan ansåg sig ha handlat i enlighet med sin övertygelse. Den rättspsykiatriska undersökningen föredrogs, med den tilltalades samtycke, offentligt. Hade det rått något tvivel om att den tilltalade haft synpunkter på att ett fotografi på honom redovisades i domen hade bilden inte tagits in i domen. Det kan vara så att den befarade integritetskränkningen finns i betraktarens öga. Den tilltalade upplevdes nöjd med sig själv och sitt handlande.

Förundersökningen, med undantag för fotografier på de mördade, är en allmän offentlig handling.

Det diskuteras ofta för vem domaren skriver domen. En självklar adressat är parterna.

Under nu nämnda förhållanden i förening med offentlighetsprincipens och domstolens förklaringsbörda beslöt jag presentera parterna med ord och den tilltalade även med bild.

Övriga fotografier

Den tilltalade bestred ansvar för mord och grov mordbrand under invändningen att han inte hade uppsåt.

Tingsrätten har efter att ha tagit del av den för åtalen återopade bevisningen funnit att åklagaren och målsägandena bevisat att den tilltalade haft avsiktssuppsåt till gärningen under åtalet för mord av ett brottsoffer.

Tingsrätten har funnit att åklagaren och målsägandena bevisat att den tilltalade haft ett likgiltighetsuppsåt till gärningarna under åtalen för grov mordbrand och mord avseende en målsäganden.

Som tingsrätten redogjort för i domen är det svårt att klarlägga om en person har uppsåt till en brottslig gärning. Högsta domstolen har i några rättsfall gett viss vägledning och uttalat att rätten bör kunna se till de yttre förhållandena vid gärningen. Av betydelse är även om gärningsmannen varit hänsynslös, befunnit sig i en upprörd sinnesstämning eller har haft ett eget intresse i gärningen.

Fotografiet på den tilltalade vid en bensinstation är av betydelse för bedömningen om branden var planerad. Fotografiet på kniven är av betydelse för bedömningen om huggen med kniven kunde orsaka effekten döden. Fotografiet på bilen är av betydelse för bedömningen av om det på grund av den tilltalades egna skador funnits hinder att larva 112.

Jag är slutligen av den uppfattningen att bilder, skisser och fotografier oftast gör domen lättläst och kan utgöra underlag för bedömningen om tingsrätten gjort en korrekt bevisvärdering.

Förhållandet till saklighet och opartiskhet

Domstolen och rätten under min ledning har under huvudförhandlingen iakttagit den så kallade oskuldspresumtionen samt uppfyllt kravet på saklighet och opartiskhet. Målet innehöll flera svåra rätts- och bevisfrågor, varför det var angeläget att redovisa huvuddelen av den framlagda bevisningen. Att den tilltalade själv inte åberopade någon bevisning kan vara en följd av att det är åklagaren och målsäganden som har bevisbördan.

Jag uppfattade den tilltalade som att han hade uppfattningen att han fått en rättvis rättegång och ett professionellt bemötande. Han uppfattades som om han agerat i enlighet med "tradition" och egna värderingar kring heder och en skyldighet att skydda närstående.

Tingsrätten har i domskälen undvikit integritetskränkande uppgifter.

Den tilltalade förklarade sig nöjd med domen.

I remissvaret beträffande domen där BB var målsägande anförde tingsrätten, utöver vad som framgår av det första yttrandet, följande:

Lämpligheten och nödvändigheten att ta in fotografier i domen

[...]

Fotografierna redovisas under domens avsnitt Åklagarens sakframställan.

Den tilltalade var åtalad för grov kvinnofridskränkning eller, i andra hand grov fridskränkning, och grov misshandel vid tre tillfällen. Åtalen mot den tilltalade var omfattande och avsåg ett flertal i detalj preciserade händelser. Målet avhandlades under fem huvudförhandlingsdagar. I anslutning till åtalen begärde målsäganden skadestånd för kränkning, sveda och värk samt för saksador. Den tilltalade förnekade i allt väsentligt de åtalade gärningarna och medgav endast ett lägre belopp för saksadorerna. Den tilltalade invände att vissa skador var självförvållade.

[...]

En självklar adressat för domen är parterna. En dom ska vara lättläst och utgöra underlag för bedömningen om tingsrätten gjort en korrekt bevisvärdering. När det gäller fotografierna på målsäganden och hennes bostad, tillhyggen samt fotografier från rekonstruktion utgör de underlag för tingsrättens bevisvärdering, rubricering av brotten och skadeståndets storlek. Fotografierna har även en betydelse för straffmätningen. Vid bedömningen av straffvärdet ska beaktas den skada, kränkning eller fara som gärningen inneburit. Det ska också beaktas om gärningen inneburit ett allvarligt angrepp på någons liv eller hälsa eller trygghet till person. Ett fotografi är många gånger mer informativt än en beskrivande text. Ett fotografi är vidare fri från personliga värderingar.

Under nu nämnda förhållanden i förening med offentlighetsprincipens och domstolens förklaringsbörda för parter och allmänhet anser jag att det både varit lämpligt och nödvändigt att ta in fotografierna i domen för att lätt förstå vad tingsrätten grundat sina slutsatser på.

Att en polis presenterades med namn kan kanske ifrågasättas men det är enligt mig av vikt att den tilltalade får vetskap om vem som medverkat i rekonstruktionen. Det har vidare varit av vikt för rätten att en polis under sitt tjänsteansvar deltagit i rekonstruktionen.

Fotografiernas relevans för skuldfrågan och övriga frågor

[...]

Fotografierna har haft betydelse för rätten att förstå bakgrunden till de åtalade gärningarna samt för att värdera de av parterna lämnade händelseförloppen. Tingsrätten har inte funnit skäl att ifrågasätta tillförlitligheten av åberopade

fotografier, varför de utgjort viktig stödbevisning till målsägandens uppgifter. De har också beaktats vid värderingen av tilltalads berättelse.

Fotografierna på målsäganden har haft betydelse för bedömningen av sakkunnigutlåtandet som avgetts av rättsläkaren, gärningarnas rubricering och yrkat skadestånd för sveda och värk.

Fotografierna på skadade föremål har varit av stor betydelse för bedömandet av skadeståndets storlek. Parterna hade godtagit att tingsrätten uppskattade skadeståndets storlek efter skälighet.

Är det motiverat att i en brottmålsdom använda bilder som illustration?

[...]

Tingsrätten konstaterar inledningsvis att även Högsta domstolen tar in bilder och skisser i sina domar.

Avgörande för bevisvärdet av målsägandens uppgifter var i detta mål om de får starkt stöd av den tekniska och rättsmedicinska bedömningen. Fotografierna visar t.ex. den våldsutövning som förekommit i målsägandens lägenhet. Kartor kan vara bra för att åskådliggöra avstånd och möjlighet att iakttä visst händelseförlopp. Skärmdumpar eller sms-trafik kan utgöra bevis för att det föreligger en konflikt eller att något har inträffat.

Upplysning varför försvararens sakframställan och återropade bevisning har inte redovisats i domen

Försvaren redovisade kort den tilltalades inställning och överlämnade till den tilltalade att under förhöret redogöra för det händelseförlopp som denne upplevt. Det är riktigt att försvararen återropade syn på vissa fotografier och skärmdumpar samt viss skriftlig bevisning. Det har redovisats i protokollet.

Jag kan nu i efterhand vidgå att det kan uppfattas som en brist ur ett processuellt rättviseperspektiv att inte redovisa försvararens sakframställan. [...]

Jag kan också vidgå att det i domen borde ur ett rättviseperspektiv redovisats även den tilltalades bevisning. Tingsrätten har vid bevisbedömningen använt sig av metoden att den först identifierat de faktiska förhållanden som återropats av åklagaren och målsäganden och som har betydelse med avseende på de omständigheter åtalet baseras på. Tingsrätten har funnit att den bevisning som återropats av åklagaren och målsäganden var så stark att den i sig var tillräcklig för att beviskravet var uppfyllt. Tingsrätten har först därefter granskat den tilltalades berättelse och den bevisning som stöder denna.

Utmärkande för en rättvis rättegång är principerna om parternas likställdhet och ett kontradiktoriskt förfarande. Principen om parternas likställdhet innebär att en part ska ges rimliga möjligheter att utföra sin talan under förhållanden som inte försätter honom eller henne i ett väsentligt sämre läge än motparten. Principen om ett kontradiktoriskt förfarande innebär att en part måste ha möjlighet att lägga fram bevisning samt få kännedom om allt material i processen och framföra sina synpunkter på detta.

Rättegången och den skrivna domen lever upp till kraven på en rättvis rättegång. Domstolen och rätten under min ledning har under huvudförhandlingen iakttagit den så kallade oskuldspresumtionen samt uppfyllt kravet på saklighet och opartiskhet. Målet innehöll flera svåra rätts- och bevisfrågor, varför det var angeläget att redovisa huvuddelen av den framlagda bevisningen.

Jag uppfattade den tilltalade och målsäganden som att de hade ansåg att de fått en rättvis rättegång och ett professionellt bemötande.

Tingsrätten har i domskälen undvikit integritetskränkande uppgifter.

Rättsliga utgångspunkter

Regeringsformens krav på saklighet och opartiskhet

Domstolar ska i sin verksamhet beakta allas likhet inför lagen samt iakttä saklighet och opartiskhet (se 1 kap. 9 § regeringsformen, RF). Bestämmelsen ger uttryck för den s.k. objektivitetsprincipen. Kravet på saklighet och opartiskhet omfattar inte bara hur en sak rent faktiskt har handlagts och vilka verkliga skäl som ligger bakom ett beslut eller annat handlande från en myndighet. Även hur myndighetens agerande kan uppfattas är av betydelse. Redan risken för att andra kan uppfatta att saklighet och opartiskhet inte iakttas är tillräckligt för att handlandet kan anses strida mot bestämmelsen. (Se Bull och Sterzel, Regeringsformen – en kommentar, 4 uppl., s. 54 f.)

Innehållet i en dom

Av 30 kap. 5 § första stycket rättegångsbalken, RB, framgår att en dom ska vara skriftlig och i skilda avdelningar ange

1. domstolen samt tid och ställe för domens meddelande,
2. parterna samt deras ombud eller biträden och den tilltalades försvarare,
3. domslutet,
4. parternas yrkanden och de omständigheter som dessa grundats på och
5. domskälen med uppgift om vad som är bevisat i målet.

Med domskälen avses de skäl som bestämt utgången i målet i såväl bevisfrågan som rättsfrågan. Att domstolarna noggrant och på ett begripligt sätt redovisar skälen för sina domslut är viktigt ur bl.a. rättssäkerhetssynpunkt så att parter och andra kan kontrollera hur domstolen har urskilt och värderat fakta och bevis. En välmotiverad dom underlättar också för domaren att själv kontrollera riktigheten av sina tankegångar (Ekelöf m.fl., Rättegång, femte häftet [2011, version 8, JUNO], s. 272 f.).

En återkommande fråga är hur utförligt omständigheter och bevismaterial ska redovisas i domen (se t.ex. SOU 2001:103 s. 273 f. och SOU 2008:106 s. 169 f.). Syftet med att redovisa yrkanden och omständigheter särskilt är att fastställa ramen för domstolens prövning. Det finns däremot inget krav på att alla framlagda omständigheter ska redovisas i domen. I brottmål kan sakframställan ofta begränsas till åklagarens gärningsbeskrivning och brottsrubricering. I mer komplicerade mål kan däremot en mer utförlig sakframställan bidra till att ge en orienterande inledning till de följande domskälen. Även den tilltalades inställning och de omständigheter som han eller hon åberopar bör redovisas i domen. När den tilltalade har erkänt kan emellertid såväl domskälen som redovisningen av den åberopade bevisningen många gånger hållas mer kortfattade (Se Ekelöf m.fl., s. 271 och Fitger m.fl., Rättegångsbalken [3 juni 2022, version 92, JUNO] kommentaren till 30 kap. 5 § RB.)

När det gäller bevismaterial har JO uttalat att det som parter och vittnen uppgett normalt inte behöver redovisas ordagrant eftersom det snarast riskerar att

onödigt tynga domen. Det är inte heller nödvändigt att i detalj redovisa den skriftliga bevisningen. Däremot ska domstolen givetvis redovisa hur den har bearbetat bevismaterialet. Det är speciellt viktigt när den tilltalade fälls mot sitt nekande. (Se t.ex. JO 1999/2000 s. 55 och JO 2013/14 s. 72.)

Skyddet för privatlivet och den personliga integriteten

Av artikel 8.1. i Europakonventionen följer att var och en har rätt till skydd för sitt privatliv och sitt hem. Skyddet i artikel 8 gäller också den personliga integriteten. Skyddet kan bl.a. innefatta ett skydd mot att bli fotograferad eller att få fotografier publicerade eller utnyttjade för ovidkommande syften. Det kan dock finnas starka motstående intressen, t.ex. vid användningen av sådant material i brottsutredningar, och det måste finnas en ordning som garanterar en rimlig avvägning mellan kolliderande intressen. Konventionen ställer krav på att särskilt känslig information om exempelvis begångna brott eller medicinska förhållanden behandlas på ett ansvarsfullt sätt och inte i onödan görs tillgänglig för andra än dem som har ett legitimt intresse av att få del av den. Det kan strida mot artikel 8 att publicera uppgifter som gäller en persons privatliv och som inte samtidigt kan anses ha ett så starkt allmänt intresse att publicering ändå ter sig försvarlig. (Se Danelius, Mänskliga rättigheter i europeisk praxis, 5 uppl., s. 377 och 390.)

När en domstol behandlar personuppgifter i brottmål gäller brottsdatalagen (2018:1177). Syftet med lagen är att skydda fysiska personers grundläggande rättigheter och friheter i samband med domstolens behandling av deras personuppgifter (se 1 kap. 1 och 2 §§). Varje upplysning om en identifierad eller identifierbar fysisk person som är i livet utgör en personuppgift. Även en bild utgör en personuppgift om man direkt eller indirekt kan avgöra vilken person bilden avser och han eller hon är i livet. (Se 1 kap. 6 § och prop. 2017/18:232 s. 437.) Så kallat känsliga personuppgifter, såsom uppgifter om hälsa, kan förekomma i mål om vålds- och sexualbrott och i personutredningar. Domstolarna får i stor utsträckning behandla olika slags personuppgifter, vilket har sin grund i domarens frihet att formulera domskäl. (Se prop. 2014/15:148 s. 48 f. och 2017/18:232 s. 152 f.)

Av 2 kap. 8 § brottsdatalagen framgår samtidigt den grundläggande principen om s.k. uppgiftsminimering. Personuppgifter som behandlas ska vara adekvata och relevanta i förhållande till ändamålen med behandlingen. Fler personuppgifter får inte behandlas än vad som är nödvändigt med hänsyn till ändamålen med behandlingen. Prövningen av om en personuppgift är nödvändig för en viss behandling måste göras kontinuerligt och inte bara när uppgiften registreras eller på annat sätt samlas in. Som exempel har nämnts att en parts namn måste anges i ett ärende men det är inte säkert att namnuppgiften behöver behandlas i ett senare skede, t.ex. vid publicering på en webbplats för att informera allmänheten om ett principiellt viktigt avgörande. Att behandla ovidkommande eller onödigt många personuppgifter i förhållande till de

bestämda ändamålen strider mot regelverket. (Se prop. 2017/18:232 s. 143 f., 158 f. och 445.)

JO har vid flera tillfällen betonat att en domstol bör undvika att ta in integritetskänsliga uppgifter i en dom och uttalat att sådana uppgifter många gånger inte är nödvändiga för att resonemang och bedömningar ska framgå (se t.ex. JO 2002/03 s. 40 och JO 2016/17 s. 69).

Bedömning

Granskningens inriktning

Utgångspunkten för JO:s verksamhet är den enskildes intresse av att bli föremål för en lagenlig och även i övrigt korrekt behandling från domstolars och andra myndigheters sida. JO ska särskilt se till att domstolar och andra myndigheter i sin verksamhet iakttar regeringsformens krav på saklighet och opartiskhet samt att medborgarnas grundläggande fri- och rättigheter inte åsidosätts i den offentliga verksamheten.

Det är utifrån detta som jag har genomfört min utredning i det här ärendet. Granskningen har uteslutande avsett utformningen av de aktuella brottmålsdomarna med fokus på användningen av bilder i dem. Jag vill betona att jag genom mina uttalanden inte tar ställning till de bevis- och rättsfrågor som tingsrätten har prövat i målen.

Utformningen av och illustrationer i brottmålsdomar

Som framgått har domare en betydande frihet att avgöra hur en brottmålsdom ska utformas i fråga om både innehåll och struktur. Oavsett hur domen utformas är det dock av största vikt att den präglas av saklighet och inte ger anledning till tvivel om domarens opartiskhet. Principerna om parternas likställdhet och det kontradiktoriska förfarande som är utmärkande för en rättvis rättegång, liksom det som i dagligt tal kallas processuell rättvisa, har särskild betydelse när domaren utformar en dom.

Det är självklart att en dom måste anpassas till det enskilda fallet och med målsättningen att den ska bli begriplig för parter och andra som tar del av den. Det innebär att det i mer komplicerade eller medialt uppmärksammade brottmål kan finnas ett behov att klargöra domstolens roll eller mer utförligt redogöra för omständigheterna samt vad som förts fram under sakframställan för att även andra än parterna ska förstå vad målet handlar om och vad som har varit ramen för domstolens prövning. Samtidigt bör enligt min mening en dom alltid koncentreras till de egentliga rätts- och bevisfrågor som har varit tvistiga eller föremål för rättens prövning i det enskilda fallet och domskrivningen inriktas på bedömningarna och slutsatserna. Om parternas sakframställan återges bör redovisningen alltså koncentreras till de relevanta frågeställningarna. Eftersom åklagaren har bevisbördan ligger det i sakens natur att dennes utveckling av talan i sådana fall får ett större utrymme i domen. För att domarens objektivitet

inte ska kunna ifrågasättas är det då särskilt angeläget att också försvarets invändningar framgår.

I samband med sakframställan lägger parterna fram sin skriftliga bevisning, t.ex. fotografier och rättsintyg. Det har blivit allt vanligare att parterna vid huvudförhandlingen även presenterar andra bilder och illustrationer för att underlätta förståelsen av ett påstått händelseförlopp. Vid domskrivningen kan domstolen därför ha tillgång till ett förhållandevis omfattande bildmaterial som kan vara enkelt att infoga i domen. Illustrationer i domar bör emellertid föregås av en noggrann prövning i varje enskilt fall.

Givetvis kan vissa typer av bilder, t.ex. kartor, skisser av brottsplatser och tabeller, vara effektiva för att göra en dom mer lättläst jämfört med att beskriva samma sak i en längre eller mer komplicerad text. I likhet med annat processmaterial anser jag dock att en bild bör återges i en dom endast när den är nödvändig för att göra ett sakförhållande mer begripligt. När det gäller exempelvis fotografier är det för övrigt sällan själva fotografiet utan domstolens värderingar och slutsatser av det som är relevant. Det finns en risk att användningen av bilder, i vart fall om det sker i större omfattning, ersätter en kritisk analys. Om en bild ska tas in i en dom finns det anledning att överväga hur pålitlig den är, t.ex. om en illustration utgör ett ifrågasatt bevismaterial eller om den är rättvisande i fråga om skala och perspektiv. Bilder kan dessutom till sitt innehåll framstå som okontroversiella men beroende på sammanhanget få en annan inte avsedd innebörd. Vidare kan ett fotografi vara taget för ett visst ändamål, såsom vid s.k. daktning av frihetsberövade (28 kap. 14 § RB).

I de två granskade domarna har tingsrätten under rubriken ”Åklagarens sakframställan” mycket utförligt redogjort för vad åklagarna i respektive mål uppgett i sina sakframställningar om bakgrund och händelseförlopp. Tingsrätten har illustrerat åklagarens påståenden med ett stort antal fotografier och vävt in dennes skriftliga bevisning, t.ex. resultat från forensiska och rättsmedicinska undersökningar. När det gäller domen mot AA har även uppgifter från vittnen som hörts i tingsrätten vävts in, trots att tingsrätten återger berättelserna längre fram och ännu inte värderat dem. Genomgående beskrivs vad som *hände* eller någon *gjorde*, på ett sätt som typiskt sett torde förekomma i en allmän bakgrund eller i en redovisning av helt klarlagda omständigheter. Enligt remissvaren höll båda försvararna sakframställningar men detta framgår inte av de enskilda domarna. Domen i målet med BB som målsäganden saknar dessutom uppgift om att den tilltalade, som förnekat brott, åberopat egen bevisning. Detta ger mig anledning att understryka vikten av att en dom utformas omsorgsfullt utifrån vad saken gäller samt med hänsyn till båda parter.

I anslutning till respektive redogörelse för åklagarens talan har tingsrätten alltså infogat ett större antal fotografier; i domen som rör AA finns 14 bilder och i domen där BB var målsägande finns 24 bilder. (Fotografierna på AA och BB behandlar jag i nästa avsnitt.) Med hänsyn till vad tingsrätten haft att pröva kan

det ifrågasättas om flera bilder alls behövdes, såsom bilden på cykelhjulet (domen med BB) och den på en brandman som sprutar vatten på en eld (domen med AA). Jag har vidare svårt att se att fotografierna på bl.a. brottsverktyg och från brottsplatserna tillför information som inte redan framgår av tingsrättens resonemang och bedömningar. Det gäller t.ex. blodspår och analysresultat av fynden. Flera av bilderna kan dessutom vara ägnade att väcka obehag. I domen mot AA finns exempelvis två fotografier av en blodig kniv som åklagaren påstått att AA hade använt vid angrepp mot en målsägande. I anslutning till bilden anger tingsrätten att en del av blodet med den starkaste graden av sannolikhet kommer från denne målsägande. Ett annat exempel är bilden av den nedbrunna byggnad där åklagaren påstod att de två målsägandena befann sig när branden bröt ut. Omfattningen av infogade färgfotografier av bl.a. brottsverktyg, blodspår och – beträffande domen mot AA – en fullskalig brand ger i sitt sammanhang enligt min mening ett överväldigande och närmast sensationellt intryck.

Fotografier av enskilda i en brottmålsdom

För den som är målsägande, tilltalad eller vittne kan det vara obehagligt att processen i domstol som huvudregel är offentlig och att vem som helst då kan ta del av personliga uppgifter om honom eller henne. Att medverka i ett brottmål innebär för många att befinna sig i en förhållandevis känslig situation.

I samband med rättegången gäller därför särskilda regler som avser att skydda den enskilde från att bilder av honom eller henne tas och sprids. Det är således straffbart att ta bild i eller in i rättssalen om inte annat följer av lag samt att, om det ändå görs, sprida bilden om någon syns på den (se 5 kap. 9 b § och 9 kap. 5 a § RB). Den inskränkning i offentlighetsprincipen i dess vidaste mening som detta innebär har ansetts nödvändig för att värna enskildas integritet (se prop. 1979/80:87 s. 57 f. och 2004/05:131 s. 114). När fotograferingsförbudet utvidgades den 1 juli 2020 motiverades det bl.a. med ett utökat behov av att skydda enskildas personliga integritet eftersom det med dagens teknik är enkelt att snabbt sprida bilder av enskilda och känsligt bildmaterial från rättegångar, och när det väl har skett är materialet ofta svårt att ta bort (se prop. 2018/19:81 s. 41 f.). Det kan tilläggas att sekretesskyddet är starkt hos en domstol för uppgift i bild som ingår i en ljud- och bildupptagning av förhör som har hållits där med parter och andra (se 43 kap. 4 § offentlighets- och sekretesslagen).

Jag anser att de skäl som gett anledning till förbudet mot att ta bilder i och in i rättssalen är minst lika relevanta när det handlar om att infoga fotografier av enskilda i en dom. En konsekvens av att ett sådant fotografi infogas är att det blir omedelbart tillgängligt för alla som tar del av avgörandet och att domstolen bidrar till att sprida fotografiet vidare (jfr JO 2011/12 s. 118). Det skydd för den personliga integriteten som fotograferingsförbudet avser att värna blir enligt min mening i princip verkningslöst om domstolen i domen publicerar och därmed bidrar till att sprida andra fotografier av de som medverkat i målet.

En annan konsekvens av att infoga ett fotografi av en person i en dom är att det kommer att bevaras i just det sammanhanget för all framtid. Det är också praktiskt sett omöjligt att radera fotografiet (jfr t.ex. Kammarrätten i Stockholms dom den 29 april 2022 i mål nr 1615-22). Det bör även beaktas att fotografier av enskilda kan ha tagits i ett för honom eller henne känsligt sammanhang, t.ex. i samband med ett frihetsberövande eller för att dokumentera skador.

Redan mot bakgrund av det hittills anförda är jag synnerligen tveksam till om fotografier av parter och andra enskilda bör förekomma i en brottmålsdom.

Som framgått innebär regleringen på dataskyddsområdet dessutom att de personuppgifter som behandlas ska vara adekvata, relevanta och nödvändiga i förhållande till ändamålen med behandlingen. Domstolen måste alltså i varje enskilt fall överväga om det finns tillräckliga skäl för att behandla en viss personuppgift, såsom ett fotografi av en person, i en dom. Det förhållandet att t.ex. en uppgift i en förundersökning blir offentlig när åtal väcks har ingen självständig betydelse i det sammanhanget.

I domen mot AA finns alltså en närbild av honom i redogörelsen för åklagarens sakframställan. Mot bakgrund av AA:s inställning till åtalet är det uppenbart att fotografiet inte hade någon juridisk relevans för de frågor som tingsrätten hade att pröva i målet. Det har inte heller påståtts i remissvaret. I stället har tingsrätten hänvisat till att fotografiet togs in i domen bl.a. för att anhöriga till de två avlidna målsägandena som inte närvarade vid huvudförhandlingen skulle kunna få se AA. Det är emellertid inte en uppgift för domstolen. Jag har över huvud taget svårt att förstå tingsrättens resonemang i denna del. Av fotografiet drar jag vidare slutsatsen att det måste ha tagits när AA var frihetsberövad. Han befann sig därmed i en mycket utsatt situation där han inte kunde avstå från att låta sig fotograferas. Enligt min bedömning borde närbilden på AA inte ha infogats i domen. Det är för övrigt anmärkningsvärt att tingsrätten inte tycks ha beaktat det integritetsintrång det kunde innebära för AA.

När det gäller fotografierna av BB ingår de i ett mål där hon har varit målsägande. Tingsrätten har kommit fram till att hon utsatts för flera fall av misshandel, bl.a. i sitt hem. En bild som visar att någon utsatts för ett brott som innefattar ett angrepp mot hans eller hennes person anses regelmässigt vara av integritetskänslig natur och en spridning av sådana bilder kan utgöra ett integritetsintrång för den enskilde. Enligt min mening är det uppenbart att fotografierna på BB innehöll integritetskänsliga uppgifter och att de därför inte borde ha tagits in i domen. Det tydligaste exemplet är fotografiet på BB som enligt bildtexten i domen togs av en utredare på BB:s egen surfplatta kl. 02.18 och som visar att hon har spår av blod i ansiktet samt på halsen och bröstet. Hon befann sig då otvetydigt i en ytterst utsatt situation. Ett annat exempel är närbilderna på hennes ansikte med en sårskada på ena kinden.

Att fotografierna av BB i och för sig var relevanta för tingsrättens prövning av skuld- och skadeståndsfrågorna i målet innebär naturligtvis inte att det därmed var nödvändigt eller lämpligt att infoga dem i domen. Det hade varit fullt tillräckligt att med ord beskriva tingsrättens värderingar och slutsatser av bilderna. Inte heller beträffande den här domen tycks tingsrätten ha reflekterat över vilket integritetsintrång det skulle kunna utgöra för den enskilde, i detta fall BB, om bilderna togs in i domen.

När det gäller fotografierna tagna i BB:s hem kan flera av dem sedda för sig framstå som harmlösa, t.ex. ett trasigt handfat eller balkongen till hennes lägenhet. Men när man som tingsrätten lagt ihop flera bilder från ett hem skapas en helhetsbild där läsaren av domen får en förhållandevis detaljerad bild av BB:s privatliv och hur hemmet sett ut efter de påstådda gärningarna. Jag anser därtill att tingsrätten borde ha tagit hänsyn till att det inte bara var BB:s utan också hennes barns hem som därigenom exponerades.

Tingsrätten verkar vidare inte närmare ha övervägt om det var nödvändigt eller lämpligt att i domen infoga de två fotografier som visar hur BB tillsammans med en polisassistent genomför en rekonstruktion av en gärning. Polismannen, som inte hördes i målet, presenteras dessutom med fullständigt namn. Jag utgår från att den tilltalade hade tagit del av fotografierna och övriga uppgifter redan under förundersökningen, i vart fall senast vid huvudförhandlingen. För övrigt noterar jag att rekonstruktionen inte tycks ha haft betydelse för tingsrättens bevisvärdering. Det kan därför ifrågasättas om fotografierna alls behövdes i domen.

Sammantaget är jag mycket kritisk till att tingsrätten har tagit in fotografier på AA och BB samt av interiörer från BB:s hem i de granskade domarna och att tingsrätten inte på ett mer omsorgsfullt sätt övervägt om det med hänsyn till deras integritet var försvarligt att göra det. Både AA och BB har visserligen haft anledning att räkna med att fotografier på dem skulle komma att läggas fram vid rättegången. De kan däremot knappast ha kunnat förutse att bilderna skulle ingå i domen och därmed spridas vidare till en obestämd krets och för all framtid bevaras i dessa sammanhang. Jag anser således att AA:s respektive BB:s rätt till integritet och skydd för privatlivet har åsidosatts. CC har varit ansvarig för utformningen av domarna och förtjänar kritik.

Avslutande synpunkter

Domstolarna har länge bedrivit ett strukturerat arbete i syfte att göra domar mer lättlästa och begripliga. I det har bl.a. Förtroendestyrningens betänkande Ökat förtroende för domstolarna – strategier och förslag (SOU 2008:106) liksom enskilda domstolars kontinuerliga utvecklingsarbete haft betydelse. Det är ett angeläget arbete. Att parter och andra kan tillgodogöra sig domstolens resonemang liksom att språket i en dom är vårdat, enkelt och begripligt är av stor vikt för såväl enskilda som förtroendet för domstolarna.

Visst kan illustrationer bidra till att göra en dom mer överskådlig och lättläst, men det finns en risk i att driva den strävan för långt. En dom ska präglas av saklighet. Och jag anser att det är minst lika viktigt att domen koncentreras till de rätts- och bevisfrågor som har varit föremål för domstolens prövning i det enskilda fallet. Det är då en dom blir begriplig och tydlig.

Utförningen av de aktuella domarna belyser vikten av att inte infoga fotografier och andra illustrationer utan noggranna överväganden. En domstol ska naturligtvis inte medverka till spridningen av bilder som kan äventyra enskildas integritet eller vars lämplighet av andra skäl kan ifrågasättas. En alltför långtgående ambition att tillgodose offentlighetsintresset kan enligt min mening ha en negativ inverkan på förtroendet för domstolarna. Det skulle också kunna påverka viljan hos parter och andra att frivilligt medverka i brottsutredningar och rättegångar, en medverkan som är av central betydelse för rättsskipningen.

Ärendet avslutas.